

Niet Gysbert van der Kuyl uit Gouda, maar Gerard van Kuijl uit Gorinchem (1604-1673)

EEN IDENTITEITSVERWISSELING SINDS HOUBRAKEN

De naam Gysbert van der Kuyl zal voor hen die enigszins thuis zijn in het werk van de Nederlandse 'Caravaggisten' een vertrouwde klank hebben. Men kent hem als een in Gouda geboren en gestorven schilder, die lange tijd in Rome verbleef; hij zou in de leer zijn geweest bij Wouter Pietersz. Crabeth II.

Deze kennis berust geheel op een mededeling van I. Walvis in zijn 'Beschrijvinge der stad Gouda', herhaald door A. Houbraken in diens 'Groote Schouburgh'¹. Het leek dan ook duidelijk dat een reeks schilderijen met het monogram GVK (slechts één is GVKuijl gemerkt, zie cat. nr. A 15), van de hand van deze, door Walvis en Houbraken genoemde Gysbert van der Kuyl moesten zijn². In alle lexica en in de twee artikelen die aan hem werden gewijd (waarin de auteurs zich hoofdzakelijk met nieuwe toeschrijvingen bezighielden) worden deze gegevens overgenomen³. Aangenomen werd tevens dat deze schilder dezelfde was als de in archieven in Rome vermelde 'Gerardo fiamingo' of 'Gherardo pittore'. Deze Gerardo, door Joachim von Sandrart 'Gerhardt von Krick' genoemd, woonde gedurende drie jaar (1629-1631) bij Jean Ducamps (Giovanni Delcampo) in de Via Margutta⁴. Dat bij de achternaam Van Kuijl droeg weten wij uit enkele rechterlijke actes aangaande een dronkemans-ruzie waarbij Giovanni Delcampo werd opgepakt, waarna diens vrienden Pietro Bamboccio (Pieter van Laer), Stefano de Cortes (Steven van 't Hoff) en Gerardo van Kuijl enkele malen als getuigen optraden. Onze Gerardo wordt daar beurtelings Cul, Gherardo Vanchoil en 'Gerardo quondam Francesco van Coil' genoemd (waaruit blijkt dat zijn vader Frans of Franck heette), terwijl hij zelf ondertekent met 'Io Gerardo Van Kuijl'⁵.

¹ I. Walvis, *Beschrijving der stad Gouda*, Gouda 1713, blz. 337; A. Houbraken, *De groote schouburgh der Nederlantsche konstschilders en schilderessen*, Amsterdam 1718, Dl. 1, blz. 33-34. Houbraken haalt hier overigens de Crabeths door elkaar: de eerste drie van de opgesomde leerlingen, waren pupillen van de beroemde glasschilders, de laatste vier van Wouter Pietersz. Crabeth II. Wie de door beide auteurs vermelde Adriaan Verharst of Verhaast is, is niet bekend.

² Zie voor Van Kuijls monogram: A. von Wurzbach, *Niederländisches Künstler-Lexikon*, Bd 1, blz. 362.

³ B. J. A. Renckens, Gysbert van der Kuyl, *Kunst-historische Mededelingen van het RKD* 2 (1947), blz. 5-8. M. R. Waddingham, Another look at Gysbert van der Kuyl, *Paragone* XI, 125 (1960), blz. 45-50. Alleen Hoogewerff merkt op dat door Houbraken een vergissing in de naamgeving moet zijn gemaakt, en noemt hem Gerard van Kuijl (zie noot 5).

⁴ G. J. Hoogewerff, *Nederlandsche Kunstenaars te Rome*, Den Haag 1942, blz. 25, 26. J. Von Sand-

rar, *Teutsche Akademie*, ed. Peltzer 1925, blz. 186: 'Jedoch war sein Geist [van Delcampo] in der Kunst mit unterschiedlichen andern, die sich bey ihm aufgehalten, beschäftigt. Darunter waren Alexander von Welinkshofen, der von Gorcom, Gerhard von Krick, Pieter von Laer, sonsten Bambots, und andere, die alle fleissig waren und nach seiner Unterweisung treflich und hochberühmte Leute wurden'.

⁵ A. Bertolotti, *Artisti Belgi et Olandesi a Roma nei secoli XVI e XVIII*, Firenze 1880, blz. 120-122. G. J. Hoogewerff, *De Bentvueghels*, Den Haag 1952, blz. 81, 83, 128, noot 68. Hoogewerff schrijft op blz. 81 bij vergissing dat Van Kuijl in 1631 tegelijk met Van Laer bij Delcampo in huis kwam; dit gebeurde echter in 1629, samen met Alexander van Wevelinckhoven, zoals blijkt uit Hoogewerffs eigen uittreksels uit Romeinse archieven (zie noot 4). Hoogewerff noemt de schilder steeds Gerard van Kuyl (op grond van de gegevens in de Romeinse archieven) en merkt op dat Houbraken hem verkeerdelijk Gysbert heeft gedoopt. Hoogewerff gaat er echter vanuit dat alleen de voornaam een vergissing is, en neemt wel alle andere gegevens van Houbraken over.

1
G. van Kuyl, Slimheid gaat
boven kracht (A 1)
Gorinchem Stadhuis.

1

Aangezien het buitengewoon onwaarschijnlijk leek dat iemand met de naam Gysbert zich Gerardo zou noemen, en er bovendien uit aantekeningen van A. Bredius bleek dat er in een acte in de Gorkumse archieven sprake was van een Gerard van Kuijl⁶, lag het voor de hand om enige nasporingen in het archief van Gorinchem te doen, hetgeen het volgende opleverde⁷:

In een fraai wapenboek met genealogieën van aanzienlijke Gorkumse geslachten (ca. 1740 aangelegd door Jan van Kuijl), waarin een uitvoerige genealogie van de kennelijk zeer vooraanstaande familie Van Kuijl is opgenomen, vinden wij de vermelding: 'Gerard van Kuijl franckzoon was gebooren 30 januari 1604 en was een voornaam schilder troude juffr. Margreeta Dierhout dogter van Adriaan Dierhout en Margreeta Neercassel en hebbe geprocureerd Margreeta, Johanna, Franck, Adriaan, Tieleman en Willem'⁸. Wegens het ontbreken van de katholieke doop- en trouwregisters te Gorinchem is de datum van de geboorte niet te verifiëren en die van het

⁶ Aantekeningen van Dr. A. Bredius op het RKD: '26 maart 1648 wordt in een acte te Gorinchem genoemd Gerard van Kuijl, man van Margarita Dierouts. Over erfenis Mechelken Dierouts, Schepen Arch. Gorinchem dl. 30'. Deze acte was inderdaad te vinden in het rechterlijk archief, inv. nr. 612, nr. 145. De andere aantekening van Bredius: '1673 meerboedel te Gorinchem: Van Cuijl, de schilder, f4-17-0' bleef echter raadselachtig; een dergelijke acte is tot nu toe onvindbaar.

⁷ Ik betuig hierbij mijn dank aan de Heer A. J. Busch, archivaris van Gorinchem, die de belangrijkste gegevens voor mij opspoorde.

⁸ *Genealogie van al de oude, nieuwe en aanzienlijke geslachten van de stad Gorinchem en de landen van Arkel* (folianten niet genummerd). Een 18de-eeuws afschrift van de genealogie van de familie

Van Kuijl bevindt zich op het Centraal Bureau voor Genealogie, in het dossier Van Kuijl. Het geslacht heet gesticht te zijn in 1256 door Jonckheer Florentius van Kuijl: 'stigte buijte Viaane anno 1256 het Huis te Kuijl, waar van die van 't geslacht Van Kuijl de naam en waape hebbe gevoerd'. De familie van Kuijl bekleedde al sinds de 15de eeuw hoge functies in het Gorkumse stadsbestuur, ook zijn moeder Johanna van Blocklandt en zijn echtgenote stamden uit vooraanstaande Gorkumse geslachten. Gerards oudste broer Maarten was o.a. burgemeester, had zitting in de Gecommitteerde Raad van Holland en in de Raad van State der Ver. Nederlanden. De Van Kuijls bleven na de reformatie katholiek; een van de zonen van Gerard, was bijvoorbeeld priester (Tieleman van Kuijl, de derde zoon).

huwelijk niet vast te stellen. Blijkens de rekeningen van het pesthuis overleed hij 6 maart 1673 of iets eerder⁹.

Dat dit dezelfde moet zijn als de in Rome vermelde Gerard van Kuijl, blijkt al uit het feit dat zijn vader inderdaad Franck heette en wordt nog bevestigd door het volgende: tegelijk met Gerard wordt in het huis van Giovanni Delcampo ook een zekere Alessandro 'fiamingo pittore' vermeld; dit was Alexander van Wevelinckhoven 'pictor Flander, de civitate Gorcum', die hetzelfde jaar nog (1629) op 23 jarige leeftijd in Rome overleed¹⁰. Deze Alexander trad in Gorinchem als getuige op bij een testament dat Gerard in september 1627 opstelde (waarbij hij bij eventueel overlijden alles aan zijn moeder naliet), hetgeen hij waarschijnlijk deed met het oog op de gevaarvolle reis die hij ging ondernemen¹¹. Alexander van Wevelinckhoven stamde, zoals uit het al eerder genoemde wapenboek blijkt, uit een al even vooraanstaande Gorkumse familie die nauw met de Van Kuijls gelieerd was¹². Kennelijk hebben deze twee Gorkumse jongelieden samen de reis naar Rome ondernomen, waar zij onderdak vonden in de voor Nederlandse schilders zo befaamde Via Margutta¹³. Op gezag van Walvis en Houbraken werd ook steeds aangenomen dat Van (der) Kuijl 20 jaar uitlandig bleef¹⁴. Dit lange verblijf leek echter al enigszins onaannemelijk vanwege het feit dat Van Kuijl in 1638 een groot doek schilderde dat hoogstwaarschijnlijk in opdracht van het stadsbestuur van Gorinchem werd vervaardigd (cat. nr. A1)¹⁵. Het bewijs dat hij geenszins zo lang in Rome verbleef, maar daarentegen het jaar na zijn laatste vermelding alweer was teruggekeerd, werd geleverd door een curieus archief van de 'Broederschap der Romeijnen binnen Gorinchem'¹⁶. In de ledenlijst van dit gezelschap van Gorkummers die Rome bezocht hadden, werd Gerard van Kuijl in 1632 ingeschreven. Uit enkele zich o.a. in dit archiefje bevindende actes die mede door Van Kuijl zijn ondertekend en die respectievelijk 1641, 1648, 1654 en 1655 gedateerd zijn, blijkt dat wij mogen aannemen dat hij na zijn terugkeer uit Rome in Gorinchem bleef wonen¹⁷.

Hoe de identiteitsverwisseling in zijn werk is gegaan valt helaas niet te achterhalen. In de Goudse archieven komt een persoon met de naam Gysbert van der Kuyl voor; er heeft dus wel iemand met die naam in Gouda geleefd. Deze Gysbert huwde in

⁹ Op 6 maart 1673 ontving het pesthuis de gebruikelijke penningen voor de levering van een doodkist.

¹⁰ Hoogewerff 1952 (op.cit. noot 4), blz. 81, noot 66. Hoogewerff 1942 (op.cit. noot 3), blz. 71. 22 October 1629 'obiit in nostra curia in Via Margutta dominus Alexander van Welinckhoven, pictor Flander de civitate Gorcum, portatus ad acclesiam animae; aetatis suae annorum circiter 21'. (Zie ook noot 12).

¹¹ Deze acte werd door A. J. Busch aan het licht gebracht; 29 sept. 1627, Not. Abraham Kemp Aertsz., not.arch. inv.nr. 3974.

¹² Wapenboek (op. cit. noot 8): 'Alexander geb. 1606 sterft tot Roome, out 23 jare, was een schilder'.

¹³ De reeds in 1625 in de Via Margutta vermelde Alessandro (Hoogewerff 1942, blz. 21), kan onmogelijk Alexander van Wevelinckhoven zijn, zoals Hoogewerff veronderstelt, daar deze in 1627 nog in Gorinchem was (zie noot 12).

¹⁴ Zie noot 1.

¹⁵ Helaas bestaan er geen rekeningen van het Gorkumse stadsbestuur uit deze periode.

¹⁶ Dank zij de Heer Busch stuitte ik op dit buitengewoon interessante archief. Deze broederschap was een (vermoedelijk katholiek) eetgezelschap voor mensen die Rome bezocht hadden, en het had tot doel '... om alle goede kennisse en oude vriendschap te vernieuwen en te blijven onderhouden . . .'. De ledenlijst vangt aan in 1579. Blijkbaar was het in Van Kuijls familie vanzelfsprekend om eenmaal Rome te bezoeken: de grootvader, vader, schoonvader en broer van Gerard werden ingeschreven, de eerste twee samen in 1579, de andere twee resp. in 1607 en 1622.

¹⁷ Een akte uit 1641, ondertekend door alle broeders die toen lid waren, waarin werd besloten de bijdrage te verhogen. Volgens een akte van 1653 leent Van Kuijl van de Broederschap vijftig gulden en in 1655 nog eens honderd en twintig gulden. Zie voor de akte van 1648 noot 6.

1656 met Elizabeth van Schouwen en in 1669 voor een tweede maal met Geertruyt van Leeuwen¹⁸. Meer gegevens zijn echter niet te vinden; of hij eveneens schilder was, wordt niet duidelijk. Het is mogelijk dat onze Gerard, zoals Walvis en Houbraken van Gysbert vermelden, inderdaad een korte tijd bij Wouter Pietersz. Crabeth II in de leer is geweest. Wellicht werd vanuit deze kennis door de chauvinistische Walvis aangenomen dat deze Van Kuijl een Gouwenaar moest zijn (zoals alle andere leerlingen van Crabeth), waarna hij een in Gouda bekende naam aan deze persoon kan hebben verbonden.

Wij kunnen nu echter wel met zekerheid aannemen dat alle werken die op naam van Gysbert van der Kuyl stonden van zijn Gorkumse naamgenoot Gerard zijn. De identiteitsverwisseling heeft ook enige consequenties voor de visie op Van Kuijls werk. Renckens merkte reeds op dat het opmerkelijk is dat van zijn lange verblijf in Italië zo weinig in zijn werk te bespeuren valt; nu wij weten dat het verblijf niet langer dan drie jaar heeft geduurd, hoeft ons dat niet meer te verbazen¹⁹. Waddingham echter, gaat ervan uit dat de werken van vóór ca. 1650, in Italië werden geschilderd; dit brengt hem ertoe om Van Kuijl min of meer als wegbereider voor Michael Sweerts te beschouwen²⁰. Een dergelijke gedachte lijkt, gezien een schilderij als Joseph de dromen uitleggend aan de bakker en de schenker (Afb. 5, cat. nr. A3), niet onaantrekkelijk. Sweerts was echter van ca. 1646 tot ca. 1654 in Rome, zodat van enig direct contact aldaar geen sprake kan zijn²¹.

Wij mogen dus aannemen dat alle bekende werken van Van Kuijl in Nederland zijn geschilderd. Het vroegst gedateerde werk is een historiestuk uit 1638 (Afb. 1, cat. nr. A1; in het stadhuis van Gorinchem), met de uitzonderlijke voorstelling van het exemplum van de Romeinse veldheer Sertorius, die toont dat men in de strijd met wijsheid en volharding meer bereikt dan met één grote veldslag. Een uit 1647 daterend schilderij dat Waddingham in zijn artikel publiceerde en dat hij daar 'de jonge jager' noemde, is het eerstvolgende gedateerde werk; Waddingham karakteriseerde het als een soort 'banboccianti in grande' (Afb. 6, cat. nr. A4). Deze omschrijving is echter niet helemaal juist: het schilderij verandert enigszins van karakter als men zich realiseert dat het hier niet om een genrestuk gaat, maar om een uitbeelding van een klassiek verhaal. Voorgesteld is namelijk de Griekse held Philoctetes, erfgenaam van de pijlen van Hercules, die in gedwongen eenzaamheid op het eiland Lemnos zijn gewonde voet verzorgde. Deze voorstelling is al even uitzonderlijk als de voorgaande en mij alleen bekend van enige neo-classicistische schilderijen (zie cat. nr. A4).

Het 1638 gedateerde werk moet tevens het vroegste zijn dat wij van Van Kuijl kennen. Hechter van compositie en ruimtelijk trefzekerder is de zogenaamde 'Grootmoedigheid van Scipio' (Afb. 3, cat. nr. A2), die enige jaren later gedateerd zal moeten worden. De 'Granida en Daifilo' (Afb. 7, cat. nr. A5) en 'het musicerende gezelschap' uit de verzameling Sir George Leon (Afb. 10, cat. nr. A7), tonen een duidelijke onderlinge verwantschap, zowel in schilderwijze als in de figuurtype; naar mijn mening stammen deze ongeveer uit dezelfde tijd als de 'Philoctetes' (1647). Het hoogtepunt uit Van

¹⁸ Mijn dank aan de Heer J. Geselschap, die mij deze gegevens verstrekke: Gysbert van der Kuyl trouwde 11-1-1656 met Elisabeth van Schouwen, weduwe van Cornelis van der Boon en 29-11-1669 met Geertruyt van Leeuwen, jongedochter. (Huwelijksproclamatieboek RBS nr. 54).

Om de verwarring nog groter te maken: het register van begraven in de St. Janskerk (RBS 26), bevat een aantekening van het begraven van een zekere Geerit Cuyl op 30 maart 1673! Dit kan echter onmogelijk onze Gerard zijn, voor wie op 6 maart 1673 in Gorinchem een doodkist werd geleverd. Wellicht is dit de verklaring voor het

feit dat Walvis, aannemende dat dit de schilder was, bij toeval het juiste sterfjaar opgeeft.

¹⁹ Renckens (op.cit. noot 3), blz. 5, 6.

²⁰ Waddingham (op.cit. noot 3), blz. 47.

²¹ Het is zeer onwaarschijnlijk dat Van Kuijl nogmaals naar Rome zou zijn gegaan, ten eerste wordt hij vrij regelmatig in Gorinchem vermeld (zie noot 18) en bovendien werd in de ledenlijst van de Broederschap der Romeijnen bijgeschreven als een lid nogmaals de reis had gemaakt.

Kuijls oeuvre: 'Joseph de dromen uitleggend aan de bakker en de schenker' (Afb. 5, cat. nr. A3) is waarschijnlijk van iets vroegere datum en lijkt het meest verwant aan de zgn. 'Grootmoedigheid van Scipio'. De buitengewoon soepele schilderwijze en de fraaie manier waarop het van links invallende licht het lichaam van de bakker modelleert, onderscheidt zich van de wat harde en vlakke belichting en stijvere tekening van de cat. nrs. A4, 5 en 7 (Afb. 6, 7 en 10), die qua techniek meer aansluiten bij de later gedateerde musicerende gezelschappen. Twee daarvan dateren uit de jaren vijftig, respectievelijk uit 1651 (Afb. 12, cat. nr. A8) en 1659 (Afb. 13, cat. nr. A9), terwijl een derde 1662 gedateerd is (Afb. 14, cat. nr. A10).

Bij het dateren van de werken die geen jaartal dragen moet men echter op zijn hoede blijven, te meer daar de schilder steeds dezelfde modellen bleef gebruiken. De vrouw op het 1662 gedateerde musicerende gezelschap bijvoorbeeld (Afb. 14), is dezelfde als de Granida (Afb. 7) en als de vrouw in het musicerende gezelschap van Sir George Leon (Afb. 10), welke laatste twee schilderijen onderling veel verwantschap vertonen en die wij ca. 1647-'50 hadden gedateerd. Zelfs de plooi van de mouw en de mantel is bijna hetzelfde als bij Granida; toch lijkt het mij om verscheidene andere redenen niet mogelijk de 'Granida en Daifilo' veel later te plaatsen dan de 'Philoctetes' (zie hiervoor cat. nr. A5).

Van der Kuijl werd beschouwd als een van de laatste vertegenwoordigers van het Hollandse 'caravaggisme'²². Dit gebeurde vooral op grond van zijn meest bekende werken, de musicerende gezelschappen uit de jaren vijftig en zestig van de 17de eeuw, die nog geheel in de Honthorst-traditie passen en waarvan de vrouwentypes, zoals Von Schneider reeds opmerkte, sterk verwant zijn aan die van Van Bijlert. Zijn vroegere werken tonen echter minder sterke banden met het Utrechtse caravaggisme. Vooral de historiestukken laten Van Kuijl zien als een tamelijk origineel schilder met een klein maar nogal uiteenlopend oeuvre, waarbij moeilijk aan te wijzen valt waar de wortels van zijn vormgeving liggen. Doordat bovendien de enkele gedateerde werken vrij ver uiteen liggen en de dateringen niet altijd even logisch lijken, is het vooralsnog onmogelijk om zich een goed beeld van Van Kuijls ontwikkeling te vormen en om hem een duidelijke plaats tussen zijn tijdgenoten te geven. Hij toont zich ontvankelijk voor vele invloeden, in de eerste plaats van Utrechtse schilders (Honthorst en Van Bijlert, zie bijv. de cat. nrs. A2, A7, A10 en A11); daarnaast heeft hij mogelijk invloeden ondergaan van Vlaamse caravaggisten²³, terwijl wij soms ook enige verwantschap zien met Haarlemse contemporaine historieschilders (b.v. Pieter de Grebber). En om de zaak nog gecompliceerder te maken: Dr. H. Schneider noemt in Thieme-Becker drie ons niet meer bekende werken (cat. nrs. D2, 3 en 4), die een beïnvloeding door de Rembrandt-school zouden tonen.

Zolang ons echter nog werken van Van Kuijl ontbreken die de belangrijkste lacunes kunnen opvullen (vooral in de veertiger jaren) en zolang de Hollandse historisch-schilderkunst in deze periode nog onvoldoende bestudeerd is (de relaties tussen de Utrechtse, Haarlemse en Amsterdamse scholen van historieschilderkunst zouden onderzocht dienen te worden), is het onmogelijk uitspraken te doen over Van Kuijls plaats daarin.

²² Zie bijvoorbeeld: A. von Schneider, *Caravaggio und die Niederländer*, Amsterdam 1967, blz. 84 en B. Renckens (op.cit. noot 3).

²³ Het feit dat Van Kuijl in een werk als 'Jozef de dromen uitleggend' (A3), zich in zijn vormgeving sterk onderscheidt van de Utrechtse caravaggisten, bracht Waddingham ertoe invloeden te zien van Vlaamse caravaggisten, waarbij hij in de eerste plaats Jacob van Oost de Oude noemt (van 1621

tot '28 in Rome). Hoewel verwantschap met Jacob van Oost mij niet erg overtuigend voorkomt, lijkt beïnvloeding door Vlaamse caravaggisten, gezien zijn verblijf bij Jean Ducamps (die volgens Sandrart ook als leermeester optrad), niet uitgesloten. Het is jammer dat over het werk van Ducamps zo weinig bekend is, zodat over een mogelijke beïnvloeding door deze schilder niets te zeggen valt.

Catalogus*

* Onder de catalogusnummers A 1 t/m 15 zijn de schilderijen gerangschikt die naar mijn mening van de hand van Gerard van Kuijl zijn (voorzover dat aan de hand van het beschikbare materiaal valt te beoordelen); van de nummers B 1 t/m 3 ben ik niet geheel zeker over de juistheid van de toeschrijving, terwijl de nummers C 1 t/m 3 ten onrechte aan Van Kuijl toegeschreven werken zijn. Onder de nummers D 1 t/m 8 vindt men werken die ons heden ten dage niet meer bekend zijn. Alleen de catalogusnummers A 1, A 8, A 10, A 13, en B 2 heb ik in werkelijkheid kunnen bekijken, de overige ken ik slechts van foto's of reproducties.

Renckens = B. J. A. Renckens, 'Gysbert van der Kuyl', *Kunsth. Med. van het RKD*, 2 (1947), blz. 5.

Waddingham = M. R. Waddingham, 'Another look at Gysbert van der Kuyl', *Paragone*, XI, 125 (1960), blz. 45.

Thieme-Becker = U. Thieme und F. Becker, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler*, Leipzig.

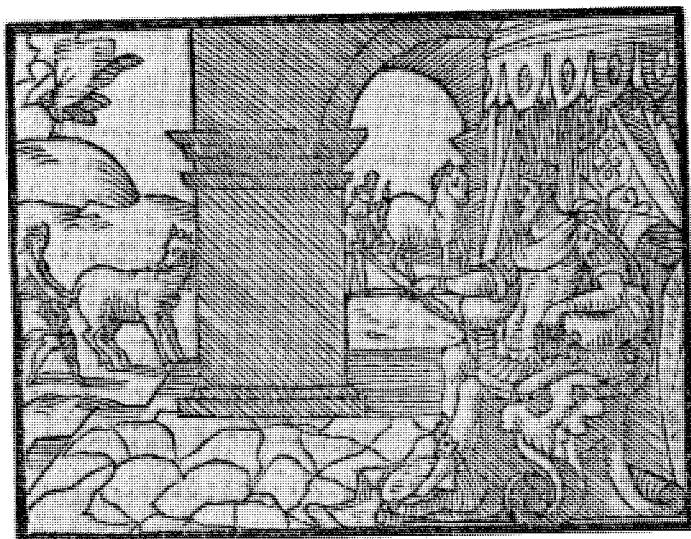
A 1 Sertorius toont dat men met slimheid en volharding meer bereikt dan met bruut geweld. (Afb. 1).

- o links onder gemonogrammeerd en gedateerd 1638.
- o doek 167 × 238 cm.
- o Lit.: A. von Wurzbach, *Niederländisches Künstler-Lexikon*, Bd. I, blz. 362 (met facsimile van het monogram).
Thieme-Becker, Bd. 22, blz. 147.
Waddingham, blz. 48, afb. 27.
W. Bernt, *Die Niederländischen Maler des 17. Jahrhunderts*, München 1970³; Bd. II, nr. 647 (met facsimile van het monogram).
- o Amsterdam, Rijksmuseum, cat. 1920, nr. 1398 als bruikleen van de stad Gorinchem (niet meer in cat. 1934).
- o Gorinchem, Stadhuis.

Dit is het vroegst gedateerde en mijns inziens ook het vroegste werk dat wij van Van Kuijl kennen. Vermoedelijk is het in opdracht van het Gorkumse stadsbestuur vervaardigd, hetgeen helaas niet met zekerheid valt vast te stellen omdat er geen rekeningen van de stad uit deze periode bewaard zijn gebleven.

De voorstelling is in de Nederlandse schilderkunst uniek; voorzover mij bekend komt een verwante scène buiten Nederland alleen voor in de 16de-eeuwse fresco-illustratie van de Sale dei Giganti in Padua, in een reeks van illustere mannen uit de oudheid (Th. E. Mommsen, 'Petrarch and the decoration of the Sala Virorum Illustrium in Padua', *Art Bulletin* 24 (1952), blz. 95, geen afb.). Uitgebeeld is de volgende scène: De veldheer Sertorius, leider van de Lusitaniërs, tracht het volk te overtuigen dat de Romeinen alleen met slimheid en volharding zijn te verslaan; in één grote slag zal dat nooit lukken. Hij laat daartoe als voorbeeld een jonge man komen met een oud paard en een oude man met een jong paard; beide moeten trachten de staart uit te trekken, de eerste door de staart ineens uit te trekken de tweede door het haar voor haar te doen. De jonge man trekt tevergeefs terwijl de oude man uiteindelijk zijn doel bereikt.

De belangrijkste bronnen voor dit verhaal zijn Valerius Maximus, VII, 3 en Plutarchus, *Vitae VIII, Sertorius*. Voorts wijdde Erasmus er een Adagium aan (*Adagiorum Chiliades* 1,

2
Anoniem, houtsnede, uit *Petri Costalii Pegma*, Leiden 1555, blz. 3.

3
G. van Kuyl, De grootmoedigheid van Scipio (?) (A 2)
Veiling Zürich (Koller),
30-10-1973, nr. 2789.

2

VIII: X6V) en vermeldt hij het verhaal in zijn Lof der Zotheid; Holbein maakte een kleine randtekening bij dit verhaal in een van de exemplaren uit 1515 (*Erasmii Roterdami Encomium Moriae i.e. Stultitiae Laus*, Basler Ausgabe von 1515, mit den Randzeichnungen von Hans Holbein d.J., facs. ed. Basel 1931, fol. F vo) (mededeling Prof. dr. J. Bruyn). In de embleemliteratuur komt dit exemplum verscheidene malen voor: Guillaume de la Perrière, *Le theatre des bons engins*, Parijs 1539, nr. 55 (zie: A. Henkel en A. Schöne, *Emblemata*, Stuttgart 1967, blz. 508/9); Petrus Costalius, *Petri Costalii Pegma*, Leiden 1555, blz. 3 (als Exemplum Sapientis et Stulti en motto: Longinquitas temporis adfert omnia); Dionysius Lebeus Batilius, *Dionysii Lebei Batilii Emblemata*, Frankfurt 1596, nr. 34 (motto: Consilium et perseverantium plus posse quam vires); Otto Vaenius, *Q. Horati Flacci Emblemata*, Antwerpen 1607 (motto: Festina lente); Julius Wilhelm Zinggreff, *Emblematum ethico politicorum*, Heidelberg 1619, nr. 27 (motto: Melius si singula).

Alleen op de prentjes in Vaenius en Costalius zien wij behalve de paardestaarttrekkerij ook de figuur van Sertorius (Afb. 2). De prent in Costalius toont wat opstelling der figuren betreft zelfs enige verwantschap met het schilderij van Van Kuyl, dat hierop terug zou kunnen gaan. Van Kuyl zal echter ook Plutarchus' leven van Sertorius als bron gebruikt hebben, aangezien alleen daar de witte hinde, die wij op het schilderij uitgebeeld zien, uitgebreid vermeld wordt (Plutarchus vertelt dat dit dier Sertorius overal volgde en dat hij beweerde via deze hinde contact met de goden te onderhouden).

A 2 De grootmoedigheid van Scipio (?) (Afb. 3).

- o links onder gemonogrammeerd.
- o doek 148 × 212 cm.
- o lit: de in Thieme-Becker vermelde Grootmoedigheid van Scipio is vermoedelijk ons cat.nr. D 4.
- o Veiling Londen (Christie), 8/9-5-1913, nr. 126.
- o Veiling Zürich (Koller), 30-10-1973, nr. 2789, met afb.

De compositie van dit werk is verwant aan die van cat. nr. A 1; het zit echter vooral ruimtelijk veel beter in elkaar, zodat een datering van enige jaren later gerechtvaardigd lijkt. Figuurtypes en accessoires komen erg overeen (vergelijk bijvoorbeeld het schoeisel van 'Scipio' en Sertorius, dat ook weer op cat. nr. A 5. terugkomt). Het

3

schilderij is in verschillende opzichten verwant aan Honthorsts 'Solon en Croesus' afb. 4, uit 1624 (Hamburg, Kunsthalle; D. Judson, *Gerrit van Honthorst*, Den Haag 1959, nr. 107).

De voorstelling is in het geheel niet duidelijk; hij doet op het eerste gezicht denken aan de Grootmoedigheid van Scipio (onder welke titel het steeds geveild is), maar bij nadere beschouwing lijkt dit onwaarschijnlijk. De staande jongeman rechts ziet er niet uit als een prinselijke verloofde en wat doet hij met een gevangene die hij aan een touw vasthoudt? Men zou aan een slaaf kunnen denken die hij als geschenk aanbiedt, maar ten eerste geeft hij geen geschenken maar krijgt hij de geschenken, (die de ouders van het meisje aan Scipio aanbieden), als bruidsschat van Scipio, en ten tweede lijkt dit eerder een gevangene te zijn (die door deze als dienaar geklede jongeman wordt voorgeleid) dan een slaaf. Dat Van Kuyl nauwgezet was in zijn uitbeeldingen van klassieken bleek al bij cat. nr. A 1 (waarschijnlijk las hij, als jongen uit een goede familie vlot Latijn), zodat een dergelijke verkeerde interpretatie van het verhaal van Scipio en de Carthaagse bruid niet waarschijnlijk lijkt.

A 3 Joseph in de gevangenis, de dromen uitleggend aan de bakker en de schenker. (Afb. 5).

- o gemonogrammeerd
- o doek 132 × 173 cm.
- o lit: Waddingham, blz. 45 e.v., afb. 24.
- o Veiling Wardour Castle, 4-6-1948, nr. 542.
- o Kunsthandel Arcade Gallery, Londen (tent. cat. 1953, nr. 17, met afb.).

Dit schilderij is zonder twijfel het hoogtepunt uit Van Kuijls carrière, voorzover die ons nu bekend is. De fraaie belichting en de soepele techniek maken het tot een uniek werk in Van Kuijls oeuvre; deze schilderwijze is nog het meest verwant met die van cat. nr. A 2. Overigens doet ook de compositie het meest aan dit stuk denken, vooral door de figuur links op de voorgrond. Wij plaatsen het dus tamelijk vroeg in het ons

4
G. van Honthorst, Solon en
Croesus
Hamburg, Kunsthalle.

5
G. van Kuyl, Jozef in de
gevangenis (A 3)
*Kunsthandel Arcade Gallery
London.*

6
G. van Kuyl, Philoctetes op
Lemnos (A 4)
Particuliere verzameling, Rome.

5

bekende oeuvre (ca. 1645), hetgeen impliceert dat Van Kuijls compositie en lijnvoering nadien verstijft en de belichting op den duur egalier en harder wordt (vergeleijk de volgende catalogusnummers).

Het onderwerp van dit schilderij vinden wij vooral veel bij schilders uit de Rembrandt-school (o.a. Eeckhout, Victors, Flinck, Marienhof, S. Koninck). Een anoniem stuk uit de Rembrandt-school (tegenwoordig wel eens aan Carel Fabritius toegeschreven), laat hetzelfde idee zien – door Van Kuijl zo briljant uitgewerkt – om de bakker met ontbloot bovenlijf en een lap rond het hoofd weer te geven (zie de catalogus v. d. jubileumtent. kunsth. Douwes, Amsterdam 1955, nr. 22, met afb. als C. Fabritius).

6

A 4 Philoctetes op Lemnos. (Afb. 6).

- o op de steen (onder, rechts van het midden) gemonogrammeerd en gedateerd 1647.
- o doek ? × ? cm.
- o lit: Waddingham, blz. 49, e.v., afb. 25.
- o Particuliere verzameling, Rome.

Dit 1647 gedateerde schilderij werd in 1960 door M. R. Waddingham gepubliceerd als 'The Young Hunter'. De nadrukkelijke pijlenkoker, de enorme boog en het feit dat de jonge man niet zijn voeten wast, maar een doek tegen zijn voet drukt, maakten duidelijk dat het hier om een historische voorstelling moest gaan, en wel om een zeer zeldzame uitbeelding van de Griekse held Philoctetes. Philoctetes was een vriend van Hercules en kreeg bij diens dood zijn giftige pijlen die in de gal van de Hydra waren gedoopt. Philoctetes trok met de Grieken op naar Troje, maar werd onderweg op Lemnos afgezet, omdat een wond aan zijn voet een voor anderen ondragelijke

geur verspreidde. Hij verbleef enige jaren in eenzaamheid op Lemnos, zijn voet verzorgend en een verbittering jegens de Grieken en vooral jegens Odysseus koesterend, die hem hadden achtergelaten. In het tiende jaar van de Trojaanse oorlog kwamen de Grieken hem halen omdat volgens een orakelspreuk Troje alleen met de pijlen van Hercules overwonnen kon worden. Na veel overredingskracht en tussenkomst van de geest van Hercules, ging hij mee, waarna hij tenslotte nog een belangrijke rol in de overwinning op Troje speelt.

De uitbeelding van dit onderwerp is mij alleen bekend van laat 18de-eeuwse schilderijen: bijv. van J. G. Drouais in het museum te Chartres (zie: *Burlington Magazine* 118 (1976), blz. 121, afb. 81), van J. Barry (1770), Pinacoteca Nazionale te Bologna (zie: catalogus tent. *The age of Neo-Classicism*, Royal Academy, Londen 1972, nr. 13, afb. 31) en van N. Albildgaard (1775), Statens Museum te Kopenhagen (zie o.a.: R. Rosenblum, *Transformations in late 18th century art*, Princeton 1967, afb. 7; zie op. cit. blz. 14 voor vermelding van nog enkele latere uitbeeldingen van dit thema). Sophocles wijdde een tragedie aan de figuur van Philoctetes; het lijkt echter niet waarschijnlijk dat een 17de-eeuwse Nederlandse schilder een tragedie van Sophocles als bron gebruikte. In de zo populaire bronnen als Ovidius' *Methamorphosen* en Vergilius' *Aeneis*, wordt Philoctetes wel genoemd, maar het hele verhaal van de wond aan zijn voet wordt daar niet vermeld. In het in de 17de eeuw veel gebruikte commentaar van Servius op de *Aeneis*, wordt deze geschiedenis echter wel uit de doeken gedaan (zie: A. F. Stocker e.a. ed., *Servianorum in Vergilii Carmina Commentariorum*. Editiones Harvardianae, Vol. 3, blz. 155-157; het commentaar bij Verg. Aen. III, 402).

A 5 De gevluchte Granida en Daifilo door soldaten ontdekt. (Afb. 7).

- o doek 119 × 134 cm.
- o lit: Renckens, blz. 5 e.v., afb. 2 (als Rinaldo en Armida?).
Waddingham, blz. 51, noot 7.
- o Veiling Amsterdam, 6-3-1708, nr. 5? ('Armide en Renaldi van CK').
Veiling Den Haag (Venduhuis Notarissen), 3-2-1942, nr. 83, als anoniem.

Dit schilderij werd door Renckens voor het eerst aan Van Kuijl toegeschreven, welke toeschrijving zonder enige twijfel juist is. Het stuk staat in vele opzichten dicht bij het 1647 gedateerde cat. nr. A 4 (de modellering van het naakte bovenlijf van Daifilo, de karakteristieke grotten, het profiel van de linker soldaat, dat wij overigens ook weer terugzien in cat. nr. A 7).

Uitgebeeld is de 4de scène van de 5de acte van Hoofts *Granida* (vergelijk S. J. Gudlaugsson, *Representations of Granida in Dutch seventeenth century painting*, *The Burlington Magazine* XC (1948), blz. 229). In tegenstelling tot de dikwijls uitgebeelde scène waar de verdwaalde Granida water krijgt aangereikt door Daifilo (het moment waarop de liefde ontvlamt), is van deze scène alleen een werk van Honthorst bekend (Afb. 8 Utrecht, Centraal Museum gedateerd 1625, tevens de vroegst bekende Granida-uitbeelding; zie het bovengenoemde artikel afb. 10). Van Kuijls schilderij geeft echter een moment later weer; Honthorst koos het ogenblik waarop Granida en Daifilo elkaar liefkozen, nog onkundig van de achter de struiken naderende soldaten (zodat de beeldvorm zeer verwant is aan Rinaldo en Armida-voorstellingen). Van Kuijls schilderij toont het moment dat zij ruw worden opgeschrikt door deze lieden, wier leider uitroept: 'Nu toe gesellen, maar dat ghij niet dootlijck crenckt / Den valschen moordenaar, die noch op boelen denkt / Val aen gelijk, en crijcht hem lebendich in handen'.

De houding van het paar gaat mogelijk terug op een prent van Antonis Tempesta, *Venus en Adonis* voorstellende (Bartsch, XVII, 151.733). Deze prent is vele malen door andere graveurs en etsers gecopieerd of nagevolgd; het feit dat Van Kuijls voorstelling het paar spiegelbeeldig weergeeft, zou erop kunnen wijzen dat hij zich op één van deze copieën of navolgingen baseerde.

7

G. van Kuyl, De gevluchte Granida en Daifilo door soldaten ontdekt (A 5)
Veiling Den Haag (Venduhuis Notarissen), 3-2-1942, nr. 83.

8

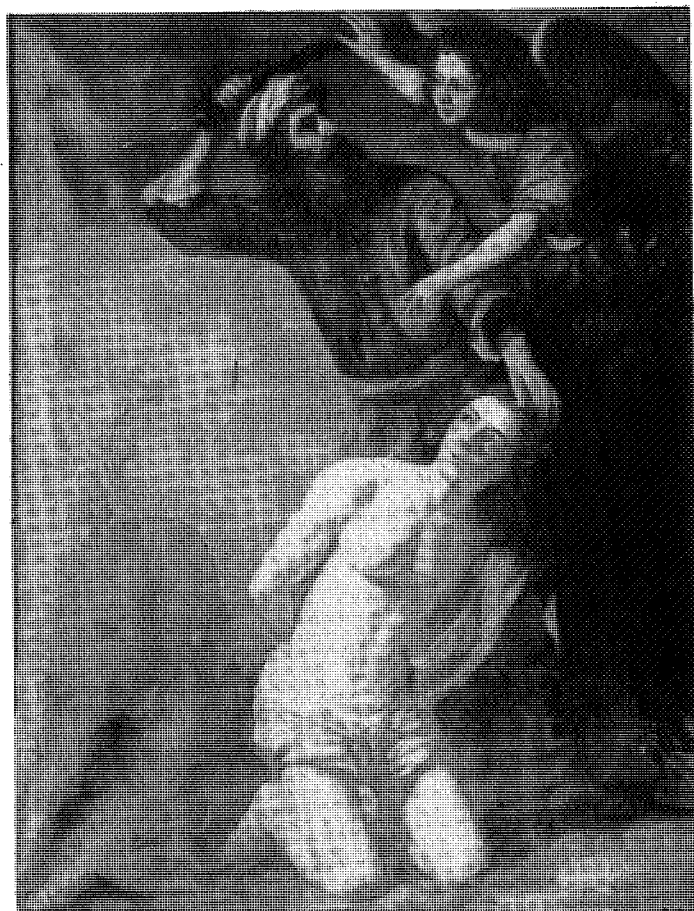
G. van Honthorst, De gevluchte Granida en Daifilo elkaar liefkozend.
Utrecht, Centraal museum.

7

8

9

9

G. van Kuyl, *Het offer van Abraham* (A 6)
Verzameling G. C. Helbers, Assen.

10

G. van Kuyl, *Musicerend gezelschap* (A 7)
Verzameling Sir George Leon, London.

11

G. van Honthorst, *Musicerend gezelschap*.
Rome, Galleria Borghese.

10

11

A 6 Het offer van Abraham. (Afb. 9).

- o gemonogrammeerd en gedateerd 165(?)
- o doek 153 × 119 cm.
- o lit: Thieme-Becker Bd. 22, blz. 147.
- o Veiling Vincent van Gogh e.a., Amsterdam, 25-11-1913, nr. 355 (als gedateerd 1658).
- o Veiling De Haas e.a., Amsterdam, 12-5-1914, nr. 588 (als gedateerd 1656).
- o Veiling M. de Luesemans e.a., Amsterdam, 5/7-4-1938, nr. 70 (als gedateerd 1656).
- o Verzameling G. C. Helbers, Assen 1957 (heette gedateerd 1653).

Helaas kennen wij dit schilderij alleen van een zeer klein en onduidelijk fotootje, zodat het geen enkele hulp biedt bij het dateren van andere werken, terwijl ook de lezing van het jaartal van 1653 tot 1658 uiteenloopt.

Genrestukken

A 7 Musicerend gezelschap. (Afb. 10).

- o heet gemonogrammeerd: GVH (vals, of verkeerd gelezen GVK).
- o doek 124,5 × 180,5 cm.
- o lit: Renckens, blz. 5 e.v., afb. 3.
 Waddingham, blz. 46.
 J. R. Judson, *Gerrit van Honthorst*, Den Haag 1959, blz. 241.
- o Verzameling Sir George Leon, Londen.
 Tentoonstelling Vermeer, Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam 1935, cat.nr. 3, als G. van Honthorst.

Dit genrestuk dat vroeger op naam van Gerard van Honthorst stond, werd door Renckens aan Van Kuyl toegeschreven. De oude toeschrijving aan Honthorst berustte op een vals monogram of op foutieve lezing van dit monogram. Dit schilderij moet het vroegste musicerende gezelschap zijn en uit dezelfde tijd dateren als *Granida en Daifilo*, waar het veel mee gemeen heeft (vergelijk bijvoorbeeld het profiel van de muzikant links met de linker soldaat, hetzelfde profiel ook als van de *Philoctetes*, en voorts het gezicht van de beide vrouwen en de schilderwijze van de jurk); het gezichtstype van de vrouw zien wij echter ook nog terug in het

12

G. van Kuyl, Musicerend
gezelschap (A 8)
Amsterdam, Rijksmuseum.

13

G. van Kuyl, Musicerend paar
(A 9)
Veiling Berlijn (Spik),
28-6-1956, nr. 111.

12

musicerende gezelschap van 1662, terwijl het jongetje en de naast hem gezeten man bijna letterlijk in het gezelschap van 1651 (A 8) terugkeren. Deze musicerende gezelschappen verloochenen hun afkomst van Honthorsts muziek-makende groepen uit de twintiger jaren niet; vergelijk vooral het stuk uit de Galleria Borghese in Rome (Afb. 11 door Judson gedateerd ca. 1626-'27). De compositie en belichting tonen veel verwantschap, terwijl Van Kuijls viola da gamba-speler direct geïnspireerd lijkt op die in Honthorsts stuk. Van Kuijls techniek en palet zijn echter zeer afwijkend; wij zien niets van de metaalachtige kleur en scherpe tekening van Honthorst.

Het lijkt verbazend dat Van Kuijl rond 1650 weer teruggreep op dit genre. Hij was echter niet de enige; ook een kleine meester als Lumen Portengen schilderde aan het eind van de jaren 40 nog een verwant gezelschap (zie: W. L. van de Watering, Petrus, Roetert en Lumen Portengen, *Oud Holland* 81 (1967), blz. 149, afb. 8). Niemand heeft het type echter zo lang voortgezet als Van Kuijl (het laatste voorbeeld dateert van 1662). Van Kuijls concerten laten echter niet meer de ruwe, lichtzinnige types van Van Honthorst zien, maar vertonen een meer gedistingeerd gezelschap; de veren op het hoofd hebben zij echter behouden, terwijl wij ook verder een merkwaardige mengeling van fantasie-kostuum en gewone eigentijdse kleding zien.

13

A 8 Musicerend gezelschap. (Afb. 12).

- o gemonogrammeerd en gedateerd 1651.
- o doek 99 × 131 cm.
- o lit. A. von Wurzbach, *Niederländisches Künstler-Lexikon*, Bd. I, blz. 362, (met facsimile van het monogram).
Thieme-Becker, Bd. 22, blz. 147.
A. von Schneider, *Caravaggio und die Niederländer*, Amsterdam 1967, blz. 84, 147.
Renckens, blz. 6.
Waddingham, blz. 46.
W. Bernt, *Die Niederländischen Maler des 17. Jahrhunderts*, München 1970³, Bd. II, nr. 648.
- o Veiling Wed. G. J. Schouten e.a., Amsterdam, 14-10-1884, nr. 48 (voor f 200,- aan A. Bredius verkocht).
- o Amsterdam, Rijksmuseum, cat. 1976, nr. 1399 (geschenk van A. Bredius).

Dit schilderij is zeer verwant aan cat. nr. A 7. Zoals al eerder opgemerkt, gebruikt Van Kuijl steeds dezelfde modellen: het jongetje en de man naast hem kennen wij al van A 7, evenals het gezicht in de linker bovenhoek, terwijl de man rechts weer terugkeert in het 1659 gedateerde duet (A 9).

14
G. van Kuyl, Musicerend
gezelschap (A10)
Gouda, Catharina Gasthuis.

15
G. van Kuyl, Fluitspelende
herder (A 11)
*Verzameling R. Schmoll,
Hamburg.*

15

- A 9 Musicerend paar.** (Afb. 13).
o gemonogrammeerd en gedateerd 1659.
o doek 104 × 98 cm.
o Veiling Berlijn, 28-6-1956, nr. 111, met afb.

Dit muziekmakende duo, waarvan wij het profiel van de man al kennen van het acht jaar vroeger gedateerde musicerende gezelschap uit Amsterdam (A 8), is helaas alleen bekend van een reproductie uit de bovengenoemde veilingcatalogus. Als dit stuk niet gedateerd was, zou men het zeker niet zoveel later geplaatst hebben als de nrs. A 7 en A 8. Het laat zien dat Van Kuijs stijl nauwelijks meer verandering onderging en dat hij steeds dezelfde modellen bleef gebruiken.

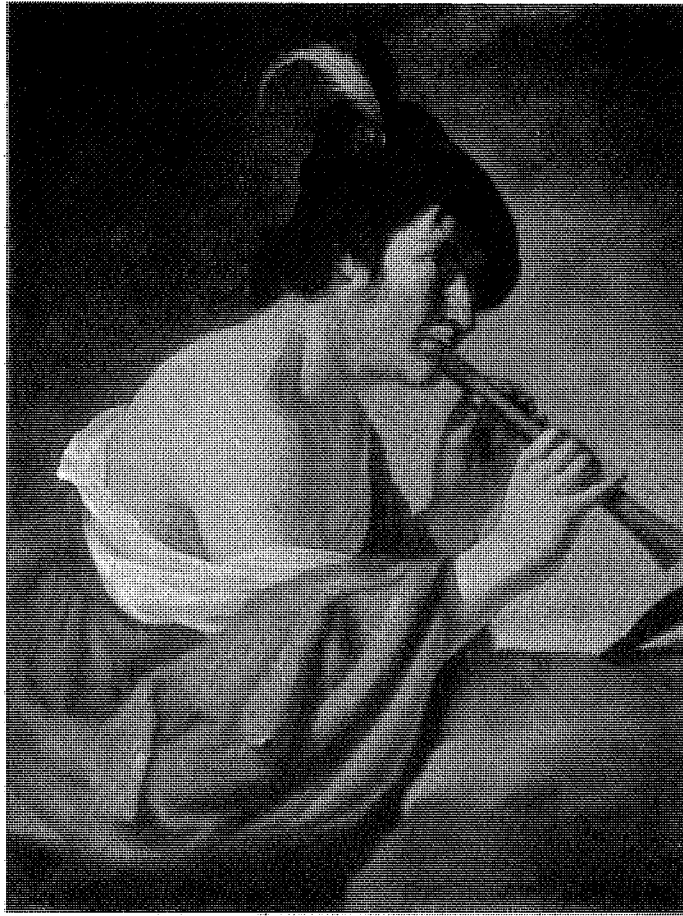
- A 10 Musicerend gezelschap.** (Afb. 14).
o links onder gemonogrammeerd en gedateerd 1662.
o doek 118 × 150 cm.
o lit: Renckens, blz. 5, afb. 1.
G. J. Hoogewerff, *De Bentvueghels*, Den Haag 1952, afb. 7.
J. R. Judson, *Gerrit van Honthorst*, Den Haag 1959, blz. 240.
Waddingham, blz. 51.
o Veiling Vincent van Gogh e.a., Amsterdam, 25-11-1913, nr. 354.
Verz. J. L. Laverge, Rotterdam (1927).
Kunsth. Goudstikker, Amsterdam, ca. 1943.
Dienst voor 's Rijks Verspreide Kunstvoorwerpen, inv. nr. NK 2472, in bruikleen aan:
o Gouda, Catharina Gasthuis.

Dit schilderij verkeert helaas in een slechte staat; door sleetsheid en plaatselijke overschilderingen is er van de oorspronkelijke aantrekkelijkheid niet veel meer over. Deze opstelling, waarbij de musicerende personen achter een balustrade, waarop een der leden van het gezelschap is gezeten, zijn geplaatst, is eveneens afkomstig van Honthorst (vergelijk diens stuk in het Louvre, Judson, nr. 190). De houding van de zittende vrouw rechts lijkt geïnspireerd op dezelfde figuur bij Honthorst. Dergelijke composities paste na Honthorst ook J. G. van Bronckhorst nog toe (vergelijk Braunschweig, Herz. Anton Ulrich Museum, gedateerd 1644 en Utrecht, Centraal Museum, gedateerd 1646).

- A 11 Fluitspelende herder.** (Afb. 15).
o rechts onder gemonogrammeerd.
o doek 88,5 × 73 cm.
o Verzameling R. Schmoll, Hamburg 1975.

In dit genre sluit Van Kuijl zich dicht aan bij een reeds oude Utrechtse traditie; een dergelijke figuur is in het bijzonder verwant aan de herders van Jan van Bijlert (Afb. 16) (vergelijk G. J. Hoogewerff, Jan van Bijlert, *Oud Holland* blz. 2-32, nrs. 66 en 70, resp. in de verz. Van Oosterwijk Bruyn te Maartensdijk en Veiling Düsseldorf, 11-6-1932, nr. 131; afb. hiervan op het RKD). Ook hier onderscheidt Van Kuijl zich echter weer van zijn oudere Utrechtse collega's door een zachter modelé en een lossere streek.

- A 12 Fluitspelende herder.** (Afb. 17).
o doek 121 × 98 cm.
o Veiling A. Fleischner e.a., Wenen, 12-12-1927, nr. 30, met afb., als toegeschreven aan J. G. van Bronckhorst.

16

Hoewel wij dit schilderij, dat aan J. G. van Bronckhorst was toegeschreven, slechts van een reproductie kennen, lijkt het toch duidelijk herkenbaar als een werk van Van Kuijl. Niet alleen sluit het in vele opzichten goed aan bij het voorgaande catalogusnummer, maar bovendien zien wij enkele typische karakteristieken, (zoals de omvangrijke, wat merkwaardige kniepartij, de grotachtige achtergrond, de belichting van het naakte bovenlijf), regelmatig terug in andere werken van zijn hand.

Portretten

A 13a Portret van Catharina van Wehl. (Afb. 18).

- o links boven voluit gesigneerd.
- o doek 79,5 × 63,5 cm.

b Portret van Guilliaam van Bleijswijck. (Afb. 19).

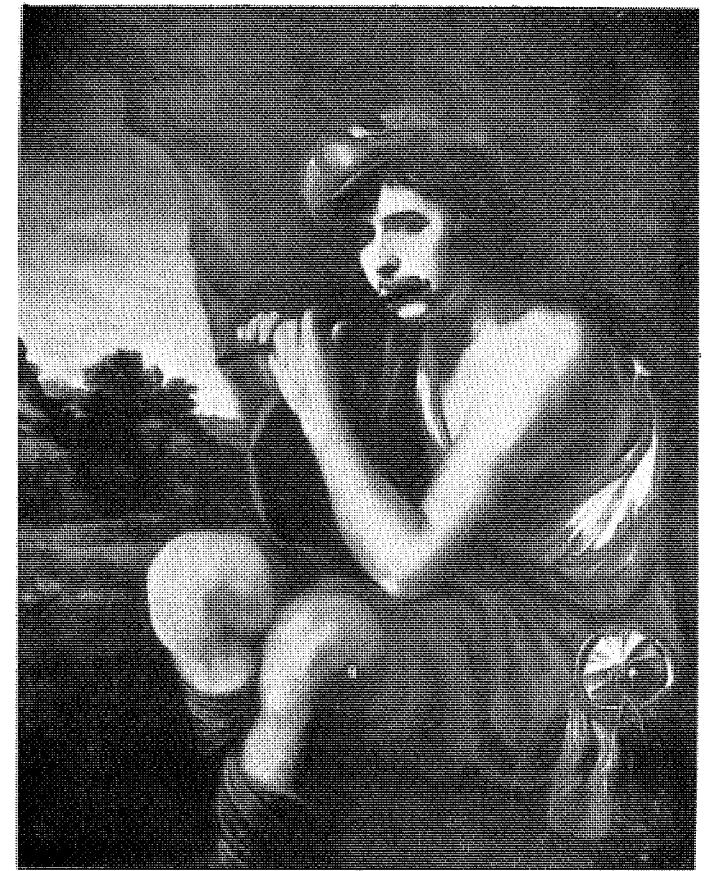
- o links boven voluit gesigneerd.
- o doek 79,5 × 63,5 cm.
- o Verz. M. C. van Houten, Doorn; in 1936 geschonken aan:
- o Amsterdam, Rijksmuseum, cat. 1976, nr. 1398A1.

Deze portretten zijn als enige werken van Van Kuijl met de volledige achternaam gesigneerd, de eerste drie letters GVK zijn op dezelfde wijze in elkaar gezet als op zijn overige werken en worden gevolgd door 'uijl'. Deze portretten, vooral het mannenportret, zijn wel bijzonder pover van kwaliteit. Dit is echter niet geheel aan Van

16
J. v. Bijlert, Fluitspelende herder.
Veiling Düsseldorf, 11-6-1932
nr. 131.

17
G. van Kuyl, Fluitspelende herder (A 12)
Veiling A. Fleischner e.a., Wenen, 12-12-1927, nr. 30.

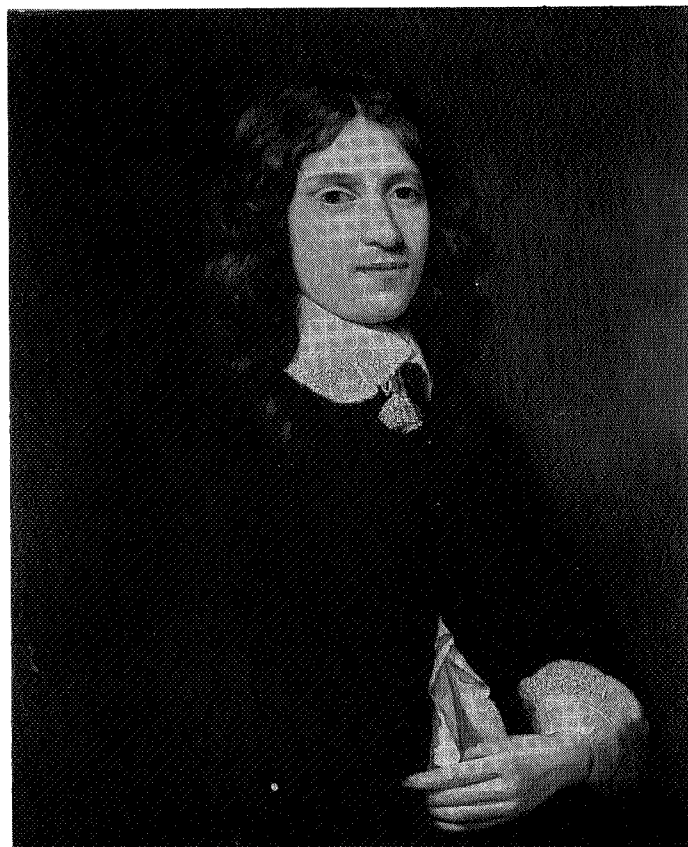
18
G. van Kuyl, Portret van Catharina van Wehl (A 13a)
Amsterdam, Rijksmuseum.

17

18

19

19
G. van Kuyl, Portret van
Guilliaam van Bleijswijck
(A 13b)
Amsterdam, Rijksmuseum.

20
G. van Kuyl, Drie kinderen en
een hond (A 14)
*Veiling Princesse d'Arenberg,
Brussel, 15-11-1926, nr. 82.*

21
G. van Kuyl, Portret van een
King Charles Spaniel, (A15)
*London, Twickenham, Marble
Hill.*

Kuijl te wijten, aangezien vooral de gezichten en handen sterk zijn overschilderd. Gezien de kostuums van de beide personen, kunnen ze in de vijftiger jaren gedateerd worden.

A 14 Drie kinderen met een hond. (Afb. 20).

- o gemonogrammeerd.
- o paneel 117,5 × 144,5 cm.
- o Veiling Princesse d'Arenberg, Brussel, 15-11-1926, nr. 82, met afb.

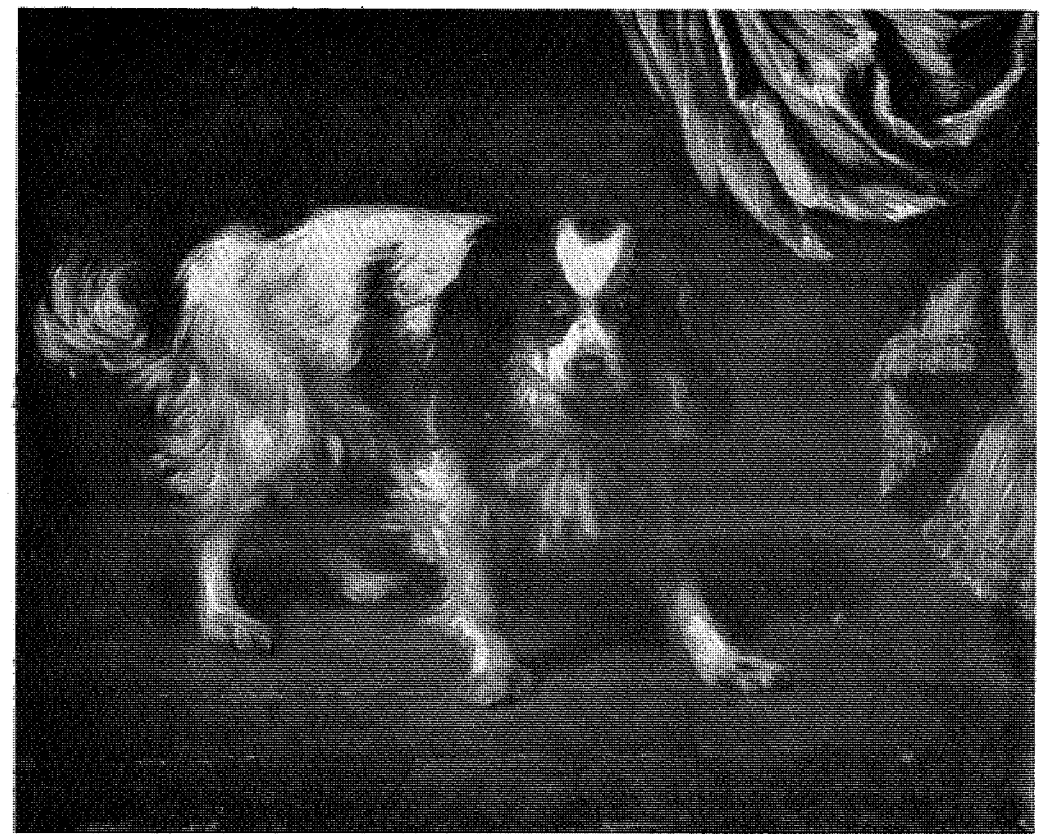
Deze portretgroep, van drie kinderen in min of meer herderlijke kleding, met een hond, sluit aan bij de Dordtse traditie, maar onderscheidt zich daarvan door de 'caravageske' belichting. De schilderwijze lijkt het dichtst bij die van de cat. nrs. A 2 en A 3, te staan zodat het stuk waarschijnlijk in de veertiger jaren gedateerd moet worden.

A 15 Portret van een King Charles Spaniel. (Afb. 21).

- o links onder gemonogrammeerd en gedateerd 1665.
- o paneel 44,5 × 55,3 cm.
- o Kunsthandel Brian Koetser, Autumn Exh. 1970, met afb. (gekocht door de Greater Londen Council, 1970).
- o Londen, Twickenham, Marble Hill, 1971, cat. 1969, suppl. nr. 22.
- o Tent. To preserve and enhance, (Greater Londen Council), Iveagh Bequest, Kenwood, Londen 1975, cat.nr. 22, met afb.

20

21

22

Dit schilderijtje is het laatst gedateerde werk dat wij van Van Kuijl kennen. Dergelijke hondeportretten zijn mij in de Hollandse 17de eeuw verder niet bekend. Wel kennen wij schilderijen met één hond, van bijvoorbeeld Potter en Weenix; deze zijn echter steeds in een landschap geplaatst en hebben toch altijd meer het karakter van een dierstudie, terwijl hier duidelijk sprake lijkt te zijn van een echt portret.

Onzekere toeschrijvingen

B 1 Christus en Barabbas aan het volk getoond. (Afb. 22).

- o doek 191 × 141 cm.
- o lit: Waddingham, blz. 47, afb. 26.
- o Kopenhagen, Statens Museum for Kunst, cat. 1951, nr. 851, als onbekend Italiaans 17de eeuw.

Waddingham schreef in 1960 dit anonieme werk uit het Statens Museum in Kopenhagen met veel overtuiging aan Van Kuijl toe. De toeschrijving van dit fraaie werk lijkt zeer aantrekkelijk. Er zijn verscheidene overeenkomsten met het werk van Van Kuijl, bijvoorbeeld in de twee gezichten ter linker zijde, de houding van Pilatus, de zware knieën. Anderzijds zijn de figuren veel massiever en gedrongener dan wij van Van Kuijl gewend zijn en zijn de brede gezichten van de drie hoofdfiguren, met de zware schaduwen in de oogkassen, en de techniek waarin de kleding is geschilderd

22
G. van Kuyl?, Christus en
Barabbas aan het volk getoond.
(B1)
Kopenhagen, Statens Museum
for Kunst.

23
G. van Kuyl?, Luitspelende
jongeman. (B2)
Praag, Nationaal Museum.

23

mijns inziens afwijkend. Waddingham vergelijkt het vooral met ons cat. nr. A 1, waar het op het eerste gezicht het meest op lijkt, en plaatst het ook in dezelfde periode (ca. 1638). De stugge, hoekige plooiwal en de wat houterige tekening van dat stuk verschillen echter nogal sterk van de veel subtielere techniek en de vrijere beweging van het schilderij uit Kopenhagen. Is dit inderdaad een werk van Van Kuijl, waarover ik enige twijfels blijf houden, dan zal het zeker later gedateerd moeten worden (meer in de buurt van de cat. nrs. A 2 en A 3).

B 2 Luitspelende jongeman. (Afb. 23).

- o doek 97 × 74 cm.
- o Verzameling Th. Frimmel.
- o Verzameling Richard Jahn, Praag 1902; in 1950 aangekocht van Mevr. B. Rivnac-Jahn door:
- o Praag, Nationaal Museum, inv. nr. 02912, cat. aanwinsten 1961, nr. 23, als Utrechter Meister nach 1630, Jan van Bijlert?
Tent. Meesterwerken uit Praag, Groeningemuseum, Brugge 1974, cat. nr. 73, als Jan van Bijlert.

Dit schilderij gaat in het museum in Praag door voor een werk van Jan van Bijlert. J. Nieuwstraten stelde enkele jaren geleden vragenderwijs een toeschrijving aan Van Kuijl voor. De toeschrijving aan Van Bijlert lijkt mij moeilijk vol te houden; dat het van de hand van Van Kuijl zou zijn, lijkt in het geheel niet onwaarschijnlijk. Vooral de verwantschap met het gezicht van de linker jongeman op ons cat. nr. A 10 (dat waarschijnlijk in oorspronkelijke toestand meer gelijkenis vertoonde dan het nu in deze slechte toestand laat zien), is opvallend. De techniek waarin de mantel is geschilderd vinden wij in het werk van Van Kuijl echter niet terug.

25

B 3 Vioolspelende jongen. (Afb. 24).

- o paneel 65 × 49 cm.
- o lit: Renckens, blz. 5.
- o Madrid, Prado, inv. nr. 2162, als anoniem.

Samen met de cat. nrs. A 5 en A 7 werd ook dit schilderijtje door Renckens gepubliceerd en aan Van Kuijl toegeschreven. Deze toeschrijving lijkt op grond van de verwantschap met de vioolspeler op cat. nr. A 10 niet onaannemelijk. De ongelukkige uitbeelding van de handen en van het instrument (een dergelijke uitvoering zien wij bij andere musicerende personen nooit), en de zware schaduw in het gezicht, doen mij echter twijfelen.

Ten onrechte toegeschreven werken.

C 1 Ezau verkoopt zijn eerstgeboorterecht.

- o doek 122 × 132 cm.
- o Durham, University, als anoniem.

Voor al de rechter figuur op dit schilderij toont enige verwantschap met Van Kuijl, mijns inziens echter niet voldoende om een toeschrijving aan deze meester te rechtvaardigen.

24

G. van Kuyl?, Vioolspelende jongen, (B3)
Madrid, Prado.

C 2 Kaartspelers.

- o doek 163 × 229 cm.
- o lit: Waddingham, blz. 44, afb. 28.
- o Kopenhagen, Statens Museum for Kunst, cat. 1951, nr. 729, als Valentin de Boulogne.

Dit genrestuk werd door Waddingham als een Gysbert van der Kuyl gepubliceerd. Hij beschouwde het als een vroeg werk, dat in de begintijd in Rome zou zijn geschilderd. Het is mij echter onmogelijk om in dit stuk een Hollands werk, laat staan een werk van de hand van Van Kuijl te zien.

C3 Portret van een vrouw met drie kinderen als Caritas.

- o doek 108 × 108 cm.
- o Veiling Madame G. C., Brussel, 4-2-1929, nr. 16, met afb., als Gysbert van der Kuyl.

Deze portretgroep die blijkens de tekst in de bovengenoemde veilingcatalogus ooit aan Aelbert Cuyp was toegeschreven, stamt inderdaad duidelijk uit een Dordtse omgeving. Kennelijk heeft het enigszins Dordtse karakter van ons cat. nr. A 16 (waarmee het in bovengenoemde catalogus vergeleken wordt), aanleiding gegeven om dit schilderij, dat daar overigens nauwelijks enige verwantschap mee vertoont, aan Van Kuijl toe te schrijven.

Schilderijen die ons niet meer bekend zijn.

D 1 Bevrijding van Petrus uit de gevangenis. (Afb. 25).

- o Gravure van Hendrik Bary naar Van Kuijl, gedateerd 1657.
- o I 294 × 283 mm.
- o II 294 × 228 mm.
- o gesigneerd: G. A. Kuil pinx. H. Bary schulps. 1657.
- o lit: F. W. H. Hollstein, Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts, Amsterdam, Dl. 1, blz. 104, nr. 4, met afb.

Op de eerste staat van deze prent (volgens Hollstein de vroegste van Hendrik Bary), is duidelijk G. A. Kuil pinx. te lezen; op de tweede staat ontbreekt aan de linkerzijde een strook van 5,5 cm, zodat ook de G en een gedeelte van de A ontbreken. Het merkwaardige feit dat hier een A als tweede initiaal staat, lijkt mij alleen te verklaren als een foutieve lezing van Van Kuijls monogram door de graveur. Wellicht bevond dit schilderij zich in Gouda, de woonplaats van de graveur en heeft deze, de naam van Van Kuijl niet precies kennende, het monogram verkeerd geïnterpreteerd.

D 2 De vlucht naar Egypte.

- o paneel 3 voet 2 duim × 2 voet 2 duim (= 89 × 61 cm).
- o Veiling Amsterdam 30-4-1821, nr. 83 (voor f 1,10 aan Pakker verkocht).
'Maria en Jozef naar Egypte vluchtende. Meesterlijk, door C. van Kuyl'. Vermeld in Thieme-Becker, Bd. 22, blz. 147.

D 3 De doop van Christus in de Jordaan.

- o doek 1 el 82 duim × 2 el 83 duim (= ca. 279 × 348 cm).
- o Veiling Amsterdam, 8-4-1862, nr. 76 (voor f 10,- aan Goudstikker).
'De doop van Christus in de Jordaan; kapitale ordonnantie'.
Vermeld in:

25
Hendrik Bary naar Van Kuyl,
Bevrijding van Petrus uit de
gevangenis, gravure. (D1)

J. Kramm, *De levens en werken etc.*, Amsterdam 1884, aanhangsel, blz. 97.
A. von Wurzbach, *Niederländisches Künstler-Lexikon*, Bd. 1, blz. 362, als gedateerd 1659. Thieme-Becker, Bd. 22, blz. 147.

D 4 De grootmoedigheid van Scipio.

- o gemonogrammeerd en gedateerd 1668.
- o doek 126,5 × 161 cm.
- o Veiling Amsterdam 26-4-1910, nr. 73 (door C. Hofstede de Groot gezien). 'Le général romain est assis sur un siège élevé et s'adresse aux deux amoureux qui se trouvent devant son trône. La jeune femme porte une robe de satin blanc ornée de nombreuses perles et un long manteau traînant supporté par deux servantes'. Vermeld door H. Schneider in Thieme-Becker, Bd. 22, blz. 147, zonder herkomst of verblijfplaats.

D 5 Satyrs

- o Veiling Amsterdam, 24-9-1977, nr. 260.
'Een ordonantie vertonende eenige Satyrs, kragtig geschildert op Doek door G.V.K.'.

D 6 Italianiserend landschap.

- o paneel 43 × 34 duim (= ca. 110 × 87 cm).
- o Veiling P. L. Mortier, Amsterdam, 6-5-1846, nr. 70 (voor f 5,- aan v. d. Blijk verkocht).
'Een doorzigt verbeeldende de overblijfselen van eenen romeynschen tempel, waerop de zon hare stralen schiet, tevens den voorgrond en een fonteyn verlichtende; aen den linker kant zitten een man en eene vrouw te rusten, terwijl eenen jongen gaet water putten. Dit stuk is in eenen transparanten trant geschilderd'.

D 7 Portret van Albertus van Hogelande.

Vermeld in Moes, *Iconographia Batava*, Addenda van C. Hofstede de Groot (typescript), nr. 3590a.

'Albertus van Hogelande (-vóór 1667). Door Van der Kuyl, met zijn zoon en de stad Gale in 't verschiep'.

D 8 Portret van een man.

- o gemonogrammeerd en gedateerd 1667.
- o doek 73 × 63 cm.
- o Veiling Amsterdam, 16-4-1901, nr. 83 (door C. Hofstede de Groot gezien). 'Jeune homme d'environ vingt-cinq ans représenté jusqu'à mi-corps. Il porte de longs cheveux bruns tombant en boucles. Large colerette de dentelle. Habit noir à coupures. En haut, ses armoiries: un cheval galopant de gueules sur or'.

E. J. SLUIJTER

Not Gysbert van der Kuyl of Gouda, but Gerard van Kuijl of Gorinchem (1604–1673). A Change of Identity since Houbraken.

Gysbert van der Kuyl, a familiar name among the Dutch Caravaggisti, is known as a painter who was born and died in Gouda, spent a long period in Rome and is said to have been a pupil of Wouter Pietersz. Crabeth the Younger, details repeated by Houbraken from I. Walvis' Beschrijvinge der stad Gouda (Note 1). He is credited with a series of paintings signed with the monogram GVK (and one signed GVKuijl, see Cat. No. A 15) (Notes 2, 3). It has further been accepted that he is the Gerardo fiamingo or Gherardo pittore referred to in documents in Rome, whom Joachim von Sandrart calls Gerhardt von Krick and who lived for three years (1629–1631) with Jean Ducamps (Giovanni Delcampo) in the Via Matgutta (Note 4); that his surname was Van Kuijl and his father's name Frans or Franck is known from legal documents concerning a drunken brawl (Note 5).

Since it seemed unlikely that anyone of the name of Gysbert would style himself Gerardo and since it appeared from notes by A. Bredius that a Gerard van Kuijl was mentioned in the archives of Gorinchem (Note 6), a search was made there for further information. In a book giving the genealogies of prominent Gorinchem families Gerard van Kuijl, the son of Franck, is recorded as having been born on 30 January 1604 and having been a notable painter and the names of his wife and six children are also given (Note 8). According to the accounts of the plague house he died on or shortly before 6 March 1673 (Note 9). That he was the same person as the Gerard mentioned in Rome is apparent not only from his father's name, but also from the fact that Alexander van Wevelinckhoven, who lived in the same house in Rome and who died in Rome in 1629 (Note 10), acted as witness to a will Gerard made in Gorinchem in 1627, presumably with an eye to the dangers of the coming journey

(Note 11). The Van Wevelinckhoven and Van Kuijl families were closely linked by marriage (Note 12) and the two young men probably travelled to Rome together. It has always been accepted that Van Kuijl remained in Rome for twenty years (Note 14), but in fact he was already back in Gorinchem in 1632, since in that year he was enrolled in the 'Brotherhood of the Romans in Gorinchem', a dining-club composed of people who had visited Rome (Note 16). Records of 1641, 1648, 1654 and 1655 would seem to show that he remained in Gorinchem after his return.

How this case of mistaken identity arose is not known. In the Gouda archives there are records of 1656 and 1669 of the two marriages of a Gysbert van der Kuyl (Note 18), but nothing more is known about him and it is not clear whether he was also a painter.

It can, therefore, now be taken that all the works attributed to Gysbert van der Kuyl are in fact by Gerard van Kuijl and it need no longer surprise us that, as Renckens pointed out, there is so little trace in his work of a long stay in Italy (Note 19). Similarly, though there is something to be said for Waddingham's argument that Van Kuijl was a predecessor of Michael Sweerts (Note 20), it is now clear that there can have been no direct contact between them, since Sweerts did not arrive in Rome until around 1646.

It further follows that all Van Kuijl's known works must have been painted in the Netherlands. The earliest dated painting, which is also the earliest known, is a history piece of 1638 with an episode in the life of the Roman general Sertorius in the townhall of Gorinchem (Cat. No. A 1, Fig. 1). A picture called *The Magnanimity of Scipio* (Cat. No. A 2, Fig. 3), which is stronger in composition and more sure in its handling of space, must date from a few years later. The next dated work is a painting of 1647, which was published by Waddingham under the title *The Young Hunter*, but which in fact shows the Greek hero Philoctetes (Cat. No. A 4, Fig. 6). A painting of Granida and Daifilo (Cat. No. A 5, Fig. 7) and a Musical Party (Cat. No. A 7, Fig. 10) show a clear relationship in style and figures and must date from around the same time as the Philoctetes, while Van Kuijl's masterpiece, *Joseph Interpreting the Dreams of the Baker and Butler* (Cat. No. A 3, Fig. 5), is probably slightly earlier. In style it is closest to the Scipio painting, while the works of around 1647 are nearer to Van Kuijl's later Musical Party pictures, Cat. Nos. A 8 of 1651 (Fig. 12), A 9 of 1659 (Fig. 13) and A 10 of 1662 (Fig. 14). Caution is, however required in dating Van Kuijl's undated works, since he seems to have used the same models over a long period (cf. the woman in Figs. 8, 11 and 15).

He has been regarded as one of the last representatives of Dutch Caravaggism (Note 22), primarily because his best known works, the Musical Parties of the 1650's and 1660's, are entirely in the Honthorst tradition, while the female types are closely related to those of Van Bijlert. However, his earlier works are less strongly linked with the Carravagism of Utrecht. He may also have been influenced to some extent by the Flemish Caravaggisti, (Note 23) while three paintings that are no longer known to us (Cat. Nos. D 2, 3 and 4) have been said to show the influence of the School of Rembrandt. The scarcity of dated paintings and the present incomplete state of knowledge in regard to Dutch history painting make it difficult both to trace Van Kuijl's development and to place him securely in context.